

Yer Bağımlılığında Kentsel Kültürel Mirasın Rolü: Hisar Bölgesi (Bursa) Örneği

The role of urban cultural heritage in place dependence: A case study of Hisar Region (Bursa)

Burcu Göközkut^{*a}, Mehmet Somuncu^b

Makale Bilgisi

Araştırma Makalesi

DOI:

10.33688/aucbd.1618914

Makale Geçmişi:

Geliş: 13.01.2025

Kabul: 19.03.2025

Anahtar Kelimeler:

Kentsel kültürel miras

Yer bağımlılık

Yer duygusu

Kutsal mekân

Bursa

Öz

Tarihi çevre, bir alanı diğerlerinden ayıran kentsel kimliğin temel unsurlarından biridir ve yer duygusunun inşasında da belirleyici bir rol oynar. Yer ile kurulan işlevsel bağlar yer bağımlılık olarak tanımlanabilir. Bu çalışma, Bursa'nın en eski yerleşim alanlarından biri olan Hisar Bölgesi'nde (Kaleiçi), yerel halk ve çalışanlar üzerinden yer bağımlılığını incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, tarihi çevrenin yer bağımlılığındaki rolünü vurgulamak ve kentsel kültürel miras ile yer bağımlılığı arasındaki etkileşimi ortaya koymaktır. Çalışma karma yöntem ile hazırlanmış ve araştırma sahasında yer alan dört mahalle içinde yerel halk ve çalışanlar örneklem gruplarıyla anket ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmaya göre kişilerin gündelik yaşamlarında kullandıkları mekanlar ortaya çıkarılmıştır. Bu mekanların çoğunluğunun kentsel kültürel miras yapıları ve özellikle dini işlevi olan kutsal mekanlar olduğu tespit edilmiştir. Buna göre araştırma sahasında yer ile kurulan işlevsel bağların tarihi çevrede yoğunlaştığı ortaya çıkmıştır.

Article Info

Research Article

DOI:

10.33688/aucbd.1618914

Article History:

Received: 13.01.2025

Accepted: 19.03.2025

Keywords:

Urban cultural heritage

Place dependence

Sense of place

Sacred space

Bursa

Abstract

The historical environment is a key element of urban identity and plays a vital role in shaping a sense of place. Functional connections with a place, referred to as place dependence, are essential in this context. This study explores place dependence in one of Bursa's oldest settlements, the Hisar Region (Kaleiçi), focusing on local residents and employees. The primary aim is to emphasize the role of the historical environment in place dependence and examine the interaction between urban cultural heritage and dependence. Using a mixed-methods approach, surveys and in-depth interviews were conducted with sample groups from four neighborhoods in the study area. Findings reveal that spaces used in daily life are predominantly urban cultural heritage structures, especially those sacred places with religious functions, highlighting the concentration of functional bonds within the historical environment.

***Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** bgokozkut@aku.edu.tr

^a Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar/Türkiye, <http://orcid.org/0000-0002-2214-8327>

^b Ankara Üniversitesi, Ankara/Türkiye, <http://orcid.org/0000-0001-8890-0537>

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

Our feelings about a place are a result of our interactions with that place, which give us our unique sense of place (McEwen, 2014). Sense of place is a multifaceted concept that encompasses individuals' perceptions of a particular place, the value they place on it, and the relationships they form with it. It is generally analysed in three main dimensions: place identity, place attachment and place dependency (Jorgensen and Stedman, 2001, 2006; Stedman, 2003a, 2003b). Place attachment, which is the main concept of this study, can be defined as a form of attachment based on functional interactions between the person and the place (Brown and Raymond, 2007; Clermont, et al, 2019; Kyle and Chick, 2007; Stokols and Shumaker, 1981; Vaske and Kobrin, 2001; Wan, et al, 2022; Williams and Roggenbuck, 1989). In this context, the main feature of place attachment is the functional connection to a place and these connections are embodied in the physical characteristics of a place.

Urban heritage can be defined as the tangible and intangible cultural values of a city that have been transferred from the past to the present. In this sense, physical buildings with historical and cultural value in the city, as well as some activities such as traditions and rituals identified with the city, are considered within this scope. The ties that people establish with the place are embodied in the physical environment. The relationship between urban heritage and sense of place and place dependence is important in this context. In this context, the aim of the research is to identify the role of the historical environment in place dependence and to highlight the positive interactions between urban cultural heritage and place dependence. The research examines place dependence in the Hisar (Kaleiçi) Region, one of the oldest residential areas in the centre of Bursa, through the people who live and work in the region. In the research, the concept of place dependence is addressed through the spaces used by participants in the area, the reasons for these preferences, the impact of economic factors, and the activities in the region.

2. Methodology

Mixed research methods were used in this study. In this way, both qualitative and quantitative data were used together to compare different perspectives. In the study where exploratory sequential design and random sampling technique were preferred, questionnaire and in-depth interviews were conducted.

The research area is Osmangazi, Mollagürani, Kavaklı and Alaaddin neighbourhoods located in Hisar Region (Kaleiçi) within the borders of Osmangazi district of Bursa. In the research, 38 in-depth interviews were conducted with people living and working in these neighbourhoods. Although 104 local people, 85 employees and 103 visitors were surveyed in Osmangazi, Alaaddin, Kavaklı and Mollagürani neighbourhoods for the whole research, only local people and employee data are included in this study.

3. Results

It is possible to evaluate places in several categories when analysing the places used by people in the Hisar region in their daily lives. One of these is parks, and Tophane and Pınarbaşı parks are

particularly important. One of the places frequented by people living in or visiting the Hisar region is the commercial food and beverage establishments such as cafes, tea gardens and restaurants around the sacred spaces. In addition, it is understood that the residents of the region generally prefer places with historical features to spend time outdoors: Haraççioğlu Madrasah and Sümbüllü Bahçe Mansion. Based on the interviews, it has been observed that the people who refer to historical sites in their daily lives are mostly concentrated in Osmangazi and Kavaklı neighbourhoods.

Interviews with local people and employee groups in the Hisar region revealed that mosques and mausoleums are the most commonly used historic buildings in the region. It asked which mosques and mausoleums people in the Hisar region preferred, to what extent the historical features and heritage values of these buildings influenced their preferences, and how this was reflected in place dependence. The spatial mobility of people in historic mosques and mausoleums was also analysed at the neighbourhood level. As a result, when the mosques used by local people and employee groups are examined, it is seen that there are different preferences according to the neighbourhoods. In the Osmangazi neighbourhood, Şehadet Mosque was the most preferred mosque, followed by Üftade Mosque. In the neighbourhoods of Kavaklı and Mollagürani, both locals and employees preferred the Üftade Mosque. In Alaaddin Neighbourhood, the most preferred mosque is Alaaddin Mosque. When analysing the mosque preferences and spatial mobility of the participants, the fact that the homes of the local people and the workplaces of the employees are close to the mosque stands out as an important factor. Although Alaaddin Mosque has a high historical value, it is preferred only in Alaaddin Neighbourhood. This situation shows that, in addition to the historical characteristics of a mosque, the historical characteristics of the surrounding area also play a role in its preference.

Based on the religious function of a building, places where prayers and wishes are believed to be realised through various rituals can be created. The semantic functionality ascribed to these structures and areas is an important factor in creating or increasing the place dependency of individuals on these areas. In the Hisar region, mausoleums are the most important places associated with sanctity and where wishes are made. Rituals increase functionality and place dependence by acting as a silent agreement with the space for the fulfilment of wishes. Local people and employees in the Hisar Region perform practices such as planting candles, sticking stones on the gravestone and leaving halva in these areas. While Üftade Tomb ranks first among the local people in mausoleum visits, the preferences of the employee groups differ according to the neighbourhoods. Accordingly, the most visited mausoleums in the Osmangazi and Alaaddin neighbourhoods are the Osman Gazi and Orhan Gazi tombs, while the Üftade tomb stands out in the Kavaklı and Mollagürani neighbourhoods. The main reason why employees visit the tombs of Osman and Orhan Gazi more often is that they are located in Tophane Park. At the same time, the fact that people use this park for rest or recreation in their free time after work, the central location of the park in the region and its popularity influence these preferences. Local people and employees prefer these mausoleums because of their religious and historical importance.

Stokols and Shumaker (1981), while defining the concept of place dependence, emphasise the effects of the quality of the current location and the relative quality of comparable alternatives on place dependence. A number of features stand out when comparing the Hisar region with other places.

Accordingly, it was found that the most prominent features that distinguish the Hisar region from other settlements are 'historic mansions' and 'historic streets'.

Economic dependence, as one of the factors influencing place dependence, refers to the fact that people prefer to be in a certain place for material reasons. This situation reveals people's dependence on that place. It has been found that people in the Hisar region prefer this area for economic reasons. Another factor influencing place dependency is the various opportunities and activities in the area, such as events and associations. Seminars, exhibitions, runs and other events organised for the celebration of the Conquest of Bursa are the most important events in the Hisar Region. These activities have a positive effect on place dependence.

4. Discussion and Conclusions

When the spaces used by the residents of Hisar Region in their daily lives are analysed, it is seen that green areas, religious buildings and gathering areas around these buildings, which also have historical features, stand out. In addition, the places where old buildings are restored and converted into functions such as cafes, restaurants and tea gardens are the most used structures. The fact that mosques and mausoleums dating back to the Ottoman period continue to function as traditional gathering and socialising areas intensively today ensures that the place dependence in the region is high. This is in line with Tuan's (1975) assertion that ties with place are not something to be gained in passing through a place.

The findings of the research show that place dependence increases as the functional connections of the interviewees with the urban cultural heritage structures in the region increase. Therefore, as in the literature, functional connectivity is the most important criterion for place dependence (Brown and Raymond 2007; Clermont, et al, 2019; Kyle and Chick, 2007; Stokols and Shumaker, 1981; Vaske and Kobrin, 2001; Williams and Roggenbuck, 1989).

The widespread use of mosques and tombs in the region is due to the intensity of religious places in the historical structure of the region. Considering the preferences of local people and employees, it is seen that they are inclined to choose the religious building with historical features closest to them. This is in line with Vaske and Kobrin's (2001) conclusion that physical proximity to the source is ideal for establishing a connection with the place.

In the region, Üftade Mosque and Şehadet Mosque are the most visited mosques in all neighbourhoods, while Alaaddin Mosque in Alaaddin Neighbourhood was preferred by only one person living in this neighbourhood, despite its historical value. This shows that historic sites that are protected with their surrounding area, rather than a single building, tend to attract more attention. Thus, the spatial dimension of the study is an emphasis on the importance of large-scale protection of urban heritage in the field.

Many of the most visited mausoleums in the region are also the centre of some rituals that still continue today. Thus, people visit these areas more frequently. In addition, Tuan (1979) states that a sense of place is created through repeated experiences. As this situation creates a repeated visit to a place, it also creates a sense of place as mentioned by Tuan. In conclusion, historical buildings and

especially sacred spaces with historical features stand out in the use of spaces in Hisar, indicating that urban cultural heritage positively affects place dependence.

1. Giriş

Bireylerin kişisel anılarının toplum içinde şekillenip yine toplumsal bir bağlamda hatırlanarak anlam kazanması, otobiyografik belleğin kolektif sembollerle olan ilişkisinin önemini ortaya koymaktadır (Bilgin, 2013; Halbwachs, 2017). Bu bağlamda, kent mekânına yayılan ve kolektif belleğin birer ürünü olarak görülebilecek semboller, bireylerin geçmişle olan bağını güçlendiren ve anıları yeniden canlandıran unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu semboller arasında özellikle fiziksel mekânda yer alan yapılar ve kentsel dokular, hatırlama sürecine aracılık ederek bireylerin kimlik ve aidiyet duygularını şekillendirmede kritik bir işlev üstlenir. Shaukland'ın (1995) "*eski binalardan yoksun bir kent, anılarından yoksun bir adam gibidir*" ifadesi, kentsel alanlardaki fiziksel yapıların hafıza için ne denli önemli olduğunu güçlü bir şekilde vurgular. Eski yapılar ve tarihi dokular, sadece geçmişin izlerini taşımakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal belleğin sürekliliğini sağlamada ve geçmişle gelecek arasında bir köprü kurmada etkili araçlar olarak işlev görmektedir. Bu yapılar, toplumsal kimliği şekillendiren, bir grup ya da topluluğun kolektif hafızasını somutlaştıran ve anlamlandırma süreçlerini destekleyen sembolik değerler taşıyır.

Kentsel kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, bireylerin ve toplulukların kimliklerini, anılarını ve kültürel köklerini yaşatmaları açısından giderek daha önemli bir hale gelmektedir. Tarihi çevrenin korunması, kişinin o yerle kurduğu ilişkiyi daha da güçlendirebilmekte, böylece kentsel kültürel miras ve toplum arasında güçlü bir duygusal bağ oluşabilmektedir. Yer ile olan bu bağ yer duygusu kavramı ile açıklanabilmektedir. Kentin tarihi dokusu, yalnızca o alanı diğerlerinden ayıran kentsel kimliği değil, aynı zamanda yer duygusunun inşasında da önemli bir rol oynar. Yer duygusu, bilişsel, duygusal ve işlevsel bağlanma biçimlerinde varlık gösterir. İşlevsel bağlanma ya da diğer bir deyişle yer bağımlılığı, kültürel mirasla sıklıkla kesişebilmektedir. Kişilerin bir alanda yer bağımlılığını oluşturmada da kolektif hafızanın önemli bir yapı taşı olan tarihi çevrenin kuşkusuz etkisi bulunmaktadır.

Bu araştırma, Bursa kent merkezindeki en eski yerleşim alanlarından biri olan Hisar Bölgesi'nde (Kaleiçi) yer bağımlılığını, bölgede yaşayan ve çalışan kişiler üzerinden incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, yer bağımlılığında tarihi çevrenin rolünü tespit etmek ve kentsel kültürel miras ile yer bağımlılığı arasındaki olumlu etkileşimi ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, araştırma yer bağımlılığı teorik çerçevesi kapsamında üç ana kapsamda ele alınmıştır: katılımcıların bölgede kullandıkları mekanlar ile bu tercihlerin nedenleri, ekonomik faktörlerin etkisi ve bölgedeki etkinlikler.

2. Yer, Yer Duygusu ve Yer Bağımlılık

Yer kavramı, anlam yüklenen alanları ifade eder ve ölçek açısından geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Bu kavram, oldukça büyük ölçekte (yeryüzü, evren veya ulus gibi), orta büyüklükte (kentler, topluluklar, mahalleler gibi), küçük ölçekte (evler ve odalar gibi) ya da çok daha küçük ölçekte (çeşitli nesneler gibi) değerlendirilebilir (Altman ve Low, 1992: 5). Tuan'a (1977) göre, bir uçta favori bir koltuk bir yer olarak görülürken, diğer uçta dünyanın tamamı bir yeri belirtebilir. Relph (1976), yerin öznelliğine ve deneyimle olan bağına dikkat çeker; bireylerin yerleri eylemleri aracılığıyla kavradığını savunur. Benzer şekilde, Cresswell (2004), mekânların insanlar tarafından anlam yüklenip ilişki kurulduğunda birer yer

haline geldiğini belirtir. Yere atfedilen anlamlar bireysel veya toplumsal düzeyde olabilir ve böylelikle yerler, farklı gruplar için farklı anlamlar taşıyan, aynı zamanda ortak anlamlar içeren sosyal olarak inşa edilmiş alanlar haline gelir (Knox ve Pinch, 2010; Stokels ve Shumaker, 1981). Massey (2001), yerin, belirli bir alandaki sosyal ilişkiler kümesiyle şekillendiğini vurgulayarak bu tanımlamaya katkı sağlar. Canter (1977) ise yeri, eylemler, kavramlar ve fiziksel özellikler arasındaki etkileşimin çevresel deneyimi oluşturduğu bir birim olarak açıklar. Benzer şekilde Nanzer (2004) ise, yerin günlük yaşam aktivitelerinin ve bu alanlara ait duygusal bağların gerçekleştiği, kişilerin diğer kişilerle ya da gruplarla ilişkiler kurduğu ve bu ilişkilere anlam kattığı bir ortam olduğunu ifade eder.

Bir yer ile kurulan ilişki ve atfedilen anlamlar, genel olarak *yer duygusu* (sense of place) olarak tanımlanabilir. Yer duygusu, kişilerin yerleri algılama biçimlerini, bir yeri nasıl tanımladıklarını, onunla ne şekilde etkileşimde bulunduklarını, bir yere ne değer verdiklerini ve o yerin kişisel yaşam alanı olarak uygunluğunu kapsayan çok yönlü bir kavramdır. Bu bağlamda, insan-yer ilişkilerinin karmaşıklığını içeren yer duygusu, yer temelli değerleri araştırmak için kavramsal bir çerçeve sunar (Lin ve Lockwood, 2014). Yer duygusunun ölçüm kriterleri literatürde çeşitli tartışmalara neden olmuş olsa da genellikle *yer kimliği*, *yer bağlılığı* ve *yer bağımlılığı* gibi bileşenler üzerinden yapılan değerlendirmeler geniş kabul görmektedir (Mulvaney vd., 2020; Jorgensen ve Stedman, 2001, 2006; Stedman, 2003a, 2003b). Bu çalışmalara göre yer duygusu, tutum teorisine dayandırılarak duyuşsal (*yer bağlılığı*), bilişsel (*yer kimliği*) ve konatif (*yer bağımlılığı*) olmak üzere üç temel boyuttan oluşan kapsamlı bir tutum yapısı olarak kavramsallaştırılmıştır. Ancak literatürde bu kavramlar kendi içinde de sıklıkla karıştırılabilmektedir. Özellikle yer duygusu, yer kimliği ve yer bağımlılığı kavramları birbirleri yerine (Brown ve Werner, 1985), birbirleriyle ilişkili fenomenlere sahip ama farklı yapılar (Lewicka, 2013) ve birbirlerinin alt bileşeni (Lalli, 1992) olarak kullanılmaktadır. Jorgensen ve Stedman (2001), sıklıkla karıştırılan yer bağlılığın, yer duygusu adı verilen daha geniş ve kapsayıcı bir kavramın yalnızca bir bileşeni olduğunu vurgulamışlardır. Buna göre yer kimliğini, yerin niteliklerinin kişinin kendi kimliğine katkısı ve fiziksel çevre ile kişi arasındaki bilişsel ilişki (Brown vd., 2015; DuCros, 2019; Hague, 2007; Korpela, 1989; Lewicka, 2008; Nanzer, 2004; Proshansky, 1978; Proshansky vd., 1983; Sabine, Krupat, 1983; Shumaker ve Taylor, 1983); yer bağlılığını ise yer ile kurulan olumlu duygusal bağlar (Altman ve Low, 1992; Cross, 2015; Göregenli vd., 2014; Hague, 2007; Hidalgo ve Hernandez, 2001; Hummon, 1992; Lawrence, 1992; Lewicka, 2011; Manzo ve Devine-Wright, 2013; Nanzer, 2004; Shumaker ve Taylor, 1983; Williams vd., 1992; Woosnam vd., 2018) olarak ifade etmek mümkündür.

Bu çalışmanın temel olarak ele aldığı kavram yer duygusunun yer kimliği ve yer bağlılık dışındaki diğer boyutu / alt bileşeni olan yer bağımlılıktır. Yer bağımlılık, kişi ile yer arasındaki işlevsel etkileşimlere dayalı bir bağlanma biçimi olarak tanımlanabilir (Brown ve Raymond, 2007; Clermont, vd, 2019; Kyle ve Chick, 2007; Stokols ve Shumaker, 1981; Vaske ve Kobrin, 2001; Wan vd., 2022; Williams ve Roggenbuck, 1989). Bu bağlamda, yer bağımlılığının temel özelliği, bir yer ile kurulan işlevsel bağlantıdır ve bu bağlantılar, bir yerin fiziksel özelliklerinde somutlaşır. Yer bağımlılığı, bir yerin işlevselliğiyle doğrudan ilişkili olup, ziyaret sıklığı arttıkça bu bağ daha da güçlenir. Dolayısıyla, yer bağımlılığı süreklilik gerektirir; bu da yer ile kişinin arasında devam eden bir ilişkiyi ifade eder. Sürekliliğin yanı sıra, fiziksel yakınlık da yer bağımlılığını artıran önemli bir faktördür. Örneğin, bir yerin yakınında yaşayan bireyler, o alanı daha sık ziyaret ederek daha güçlü işlevsel bağlar

geliştirebilmeleri için idealdir (Vaske ve Kobrin, 2001). Bununla birlikte, ziyaretçiler açısından bakıldığında, yer bağımlılığı büyük ölçüde alanla kurulan etkileşimlere dayanmaktadır. Ram vd. (2016), yer bağımlılığını, belirli bir yerin turistlerin ihtiyaçlarını karşılamadaki işlevsel bağlanma seviyesi olarak tanımlar. Wan vd. (2022) ise bir yerin bireylerin hedeflerini desteklediği durumlarda, o yerde kalma ya da sık sık ziyaret etme eğiliminin artacağını ve dolayısıyla yer bağımlılığının güçleneceğini belirtirler. Bu kapsamda, kişiler bir alanda daha fazla etkinlik gerçekleştirdikçe ve o alanla daha sık etkileşim kurdukça, yer bağımlılığı seviyesi yükselmektedir.

Bir yer hakkındaki hislerimiz, bize benzersiz yer duygumuzu veren o yer ile etkileşimlerimizin bir sonucudur (McEwen, 2014). Bu etkileşimler sonucu oluşan ilişkinin algılanma düzeyi, yer bağımlılığı kavramıyla ilişkilendirilebilir. Stokols ve Shumaker (1981), yer bağımlılığı kavramını ilk defa ortaya koyan kişiler olarak, bireylerin ve grupların yer bağımlılığını değerlendirmek için iki temel faktör belirlemişlerdir: mevcut yerin kalitesi ve karşılaştırılabilir alternatiflerin görece kalitesi. Bu yaklaşıma göre, yer bağımlılığı yalnızca işlevsel nedenlerle açıklanamaz; aynı zamanda farklı yerler arasındaki karşılaştırmaların sonucunda bir yerin daha baskın ya da daha güçlü etkileşimli bir seçenek olarak öne çıkması da yer bağımlılığında önemli bir rol oynar. Bireylerin ya da grupların belirli yerleri tercih etme nedenleri, yer bağımlılığını ölçen önemli unsurlar arasında yer alır. Ayrıca Stokols ve Shumaker (1981), yer bağımlılığını, bir yerin bireyin hedeflerini veya ihtiyaçlarını karşılama ve tatmin etme kapasitesine bağlı bir kavram olarak da tanımlamışlardır. Bu bağlamda, bireylerin belirli bir yerle etkileşimleri sonucu elde ettikleri avantajlar da yer bağımlılığı kapsamında değerlendirilebilir. Benzer bir şekilde, Nanzer (2004) yer bağımlılığını, bir yerin bireylerin belirli bir hedefe ulaşırken memnuniyetlerini artırmaya ne kadar uygun olduğunu açıklayan bir kavram olarak ele alır. Buna göre, bir yerin bireyin ilgi alanlarına veya amaçlarına hizmet etme kapasitesi, yer bağımlılığının temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Bir yerle işlevsel bir bağlantı kurulmasında sosyo-kültürel etkileşim büyük önem taşımaktadır. Yer ile geliştirilen sosyal ve kültürel bağlar, bu bağlantıyı güçlendirerek olumlu yönde etkileyebilir. Bunun yanı sıra, alanın arazi kullanım kalıpları ve bu kalıpların zaman içinde değişimi, yerle kurulan davranışsal ilişkiyi şekillendiren ve dolayısıyla yer bağımlılığını etkileyen önemli bir faktör olarak öne çıkar. Yer bağımlılığı bağlamında dikkat çeken bir diğer konu, yerlerin adlandırılmasıdır (Chan, 2009). Aynı zamanda bir yerin adlandırılması, farklı nedenlere dayandırılabilmesi gibi, o yerin işlevsel kullanımıyla da ilişkilendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında, yerlere verilen resmi adların yanı sıra gayri resmi isimlendirmeler de bireylerin ya da grupların o yere olan bağımlılığını ifade edebilmektedir. Bu tür adlandırmalar, yerle kurulan bağlantının doğasını ve derinliğini anlamak için önemli bir ipucu sunmaktadır.

Geçmiş uygarlıklardan günümüze kalmış yerleşme ve kalıntılar tarihi çevreyi oluşturmaktadır (Ahunbay, 2019). Bir kentin geçmişten günümüze aktarılan maddi ve manevi kültürel değerleri olarak tanımlanabilecek kentsel kültürel miras somut ve somut olmayan miras olarak ikiye ayrılır. Bu anlamda kentte tarihi ve kültürel değeri bulunan fiziki yapıların yanı sıra kent ile özdeşleşmiş gelenekler ve ritüeller gibi bazı etkinlikler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Lalli'ye (1992) göre, bir yerin diğer yerden farklı olmasının ön şartı, binalar, coğrafi unsurlar ve kültürel olaylar gibi benzersiz niteliklerdir. Özellikle belli yapılar uzun süre boyunca ayakta kalır ve böylece belli bir kültürün himayesini de ortaya

koymuş olur. Bunun sonucunda fiziksel çevre özellikleri, anı veya kişisel deneyim yoluyla sosyal yapıdan farklı bir şekilde yer duygusunu etkiler (Stedman, 2003a; 2003b). Böylece kişilerin bu deneyimler yoluyla yer ile kurdukları bağlar fiziki çevre üzerinde somutlaşmaktadır. Kentsel kültürel mirasın yer duygusu ve yer bağımlılığı ile ilişkisi bu çerçevede önem taşımaktadır. Bu kapsamda çalışmada Bursa Hisar Bölgesi'nde yaşayan ve çalışanların algı ve hareketliliği üzerinden yer ile kurdukları bağlar ve bu bağlardaki tarihi çevrenin etkisi incelenmektedir.

3. Yöntem

3.1. Veri ve Analiz

Bu araştırmada daha kapsamlı bir sonuç sağlamak ve çok yönlü bir araştırma oluşturabilmek amacıyla karma araştırma yöntemi seçilmiştir. Böylece hem nitel hem de nicel veriler birlikte kullanılarak farklı bakış açılarının karşılaştırılması sağlanmıştır. Karma araştırma yönteminin temel varsayımı, araştırmacının istatistiki bulguları (nicel veriler), çalışma konusuna dair öyküler ve kişisel deneyimler ile (nitel veriler) birleştirmesinin, araştırma problemini daha iyi açıklamak için bu yöntemlerden herhangi birini yalnız başına kullanmaya kıyasla çok daha fazla avantajlı olacağı üzerinedir (Cresswell, 2017:2). Nitel ve nicel veriler birlikte kullanılarak anket ve derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanan zengin bilgiler, çalışma sahasının derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Keşfedici sıralı desenin tercih edildiği çalışmada, ilk aşamada sınırlı sayıda katılımcıdan elde edilen nitel bulgular, ikinci aşamada daha geniş bir örnekleme uygulanarak genellenmeye çalışılmıştır (Creswell ve Plano Clark, 2018: 94). Araştırmada rastgele örnekleme tekniği benimsenmiştir. Bu teknikte, araştırmacı, kişisel gözlemlerine dayanarak araştırma sorularına uygun özelliklere sahip olduğunu düşündüğü bireyleri geniş bir hedef kitleden rastgele seçerek örnekleme dahil etmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018: 132; Kemper vd., 2003).

Araştırmanın örneklemini Hisar Bölgesi'nde yer alan Osmangazi, Mollagürani, Alaaddin ve Kavaklı Mahallelerinde yaşayanlar ve çalışanlar oluşturmaktadır. Araştırmanın nitel kısmı için yapılan görüşmeler yarı yapılandırılmış, yönlendirici olmayan, açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Araştırmada 13'ü Osmangazi Mahallesi, 10'u Kavaklı Mahallesi, 7'si Alaaddin Mahallesi ve 8'i Mollagürani Mahallesi'nde yaşayan ve çalışan kişiler olmak üzere 38 kişiye ait görüşme verisi bulunmaktadır. Görüşme yapılan kişilerin 18'i kadın, 20'si erkektir. Görüşme yapılan kişilerin en genci 23, en yaşlısı 83 yaşında olmak üzere, yaş ortalaması 52,8'dir. Yaş ortalamasının yüksek olmasının temel sebebi bölgedeki yaşlı nüfusun fazla olmasıdır. Görüşmecilerden 8'i bölge dışında çalışıp bu bölgede yaşayanlar, 11'i bölge dışında ikamet edip bu bölgede çalışanlar ve 4'ü mahallelerin muhtarları da olmak üzere toplamda 17'si ise hem bölgede yaşayan hem de çalışanlardan oluşmaktadır. Araştırmada görüşme soruları yer duygusunu oluşturan yer kimliği, yer bağlılık ve yer bağımlılık ölçütlerine göre hazırlanmıştır. Nitel verilerin elde edilmesi için yapılan görüşme formları literatürde yer duygusu ve yer kimliği kavramsallaştırmalarında sıklıkla rastlanan fiziki çevre-etkinlikler-anlam üçlemesinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Buna göre çalışmada fiziki çevre Bursa'daki önemli kentsel kültürel miras alanı olan Hisar Bölgesi ve bu alanda bulunan fiziki çevre özellikleri olmuştur. Bu nedenle çalışmada öncelikle sahanın fiziki çevre özelliklerinin doğru bir şekilde belirlenmesi önemli olduğundan fiziki çevreye dayalı sorular da önem kazanmıştır. Daha sonra alandaki etkinlikler ile alana atfedilen anlam

ve alan ile kurulan duygusal bağlar üzerine görüşme formları oluşturulmuştur. Görüşme yapılan kişiler araştırmada K (katılımcı) harfi ile kodlanmış; görüşmelerden yapılan alıntılarda yaş ve cinsiyet bilgisi verilmiştir. Görüşme yapılan katılımcıların yaşadıkları ya da çalıştıkları mahalle isimleri de eklenmiştir. Buna göre her alıntıdan sonra katılımcının kodu, cinsiyeti, yaşı ve mahalle bilgisine yer verilmiştir.

Araştırmanın tamamı için Osmangazi, Alaaddin, Kavaklı ve Mollagürani Mahallelerinde 104 yerel halk, 85 çalışan ve 103 ziyaretçi ile anket yapılmış olsa da bu çalışmada sadece yerel halk ve çalışan verilerine yer verilmektedir (Çizelge 1). Anket soruları demografik bilgilerin yanı sıra görüşme sorularına paralel şekilde hazırlanmıştır. Buna göre anket yapılan kişilerin büyük bir kısmı kamusal alandaki görünürlüklerinin yüksek olmasından dolayı erkeklerden oluşmaktadır. Yerel halkta %21,2 ile 55-64 yaş en fazla grup iken, çalışanlarda %29,4 ile 45-54 yaş grubunun fazla olduğu görülmektedir. Bölgede yaşlı nüfusun yüksek olması gelir düzeyini etkilemiştir. Genelde emekli maaşı ile geçinen bu grubun ek gelir kaynaklarını (kira vs.) söylemek istemediği dikkat çekmiştir. Çalışanlarda ise bu durum biraz daha değişmekte, dönemin (2021-2022) asgari ücretini veya üstünü alanların oranı yükselmektedir. Eğitim düzeyleri incelendiğinde bölgede hem çalışanlar hem de yaşayanlarda en büyük grup lise mezunudur.

Çizelge 1. Ankete katılan katılımcıların profili

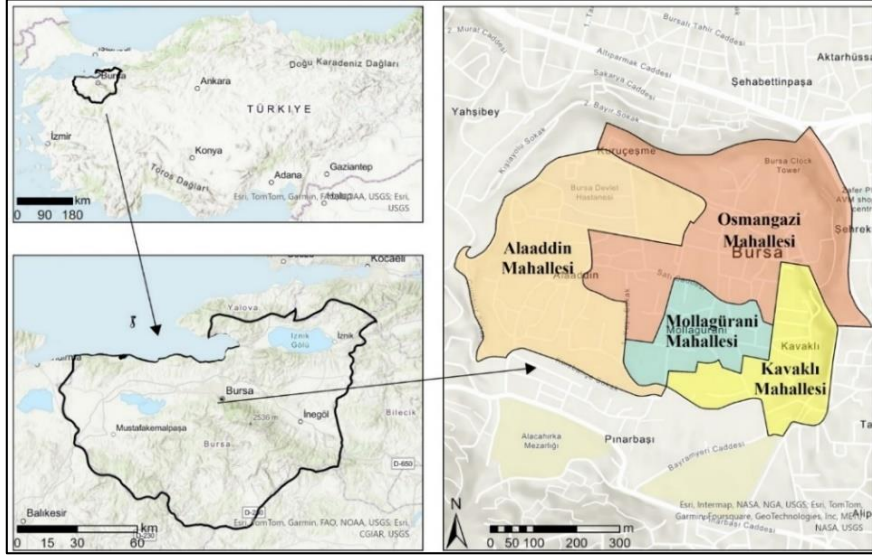
Demografik Özellikler	Yerel Halk	Çalışan
Kadın	41,3%	27,1%
Erkek	58,7%	72,9%
18-24	12,5%	16,5%
25-34	14,4%	17,6%
35-44	16,3%	21,2%
45-54	17,3%	29,4%
55-64	21,2%	10,6%
65+	18,3%	4,7%
≤3000	36,5%	21,2%
3001-5000	29,8%	41,2%
5001-7000	16,3%	21,2%
7001-10.000	7,7%	10,6%
10.001-20.000	6,7%	5,9%
≥20.000	2,9%	0%
İlkokul	24,0%	14,1%
İlköğretim	9,6%	8,2%
Lise	40,4%	37,6%
Ön lisans	4,8%	8,2%
Lisans	21,2%	31,8%

Karma yöntem araştırmalarında veri analizi, nitel verilerin nitel yöntemler kullanılarak, nicel verilerin ise nicel yöntemler kullanılarak ayrı ayrı incelenmesini içerir (Creswell ve Plano Clark, 2018). Nitel veriler, MAXQDA yazılımında kodlanarak elde edilen kodlar ve temalar üzerinden betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Betimsel analizde, araştırmaya katılan bireylerin görüşlerini etkili bir şekilde yansıtabilmek için doğrudan alıntılara yer verilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 256).

3.2. Araştırma Sahası

Araştırma, Bursa'nın Osmangazi ilçesi sınırlarında bulunan Hisar Bölgesi (Kaleiçi) içerisinde yer alan Osmangazi, Mollagürani, Kavaklı ve Alaaddin Mahallelerini kapsamaktadır (Şekil 1).

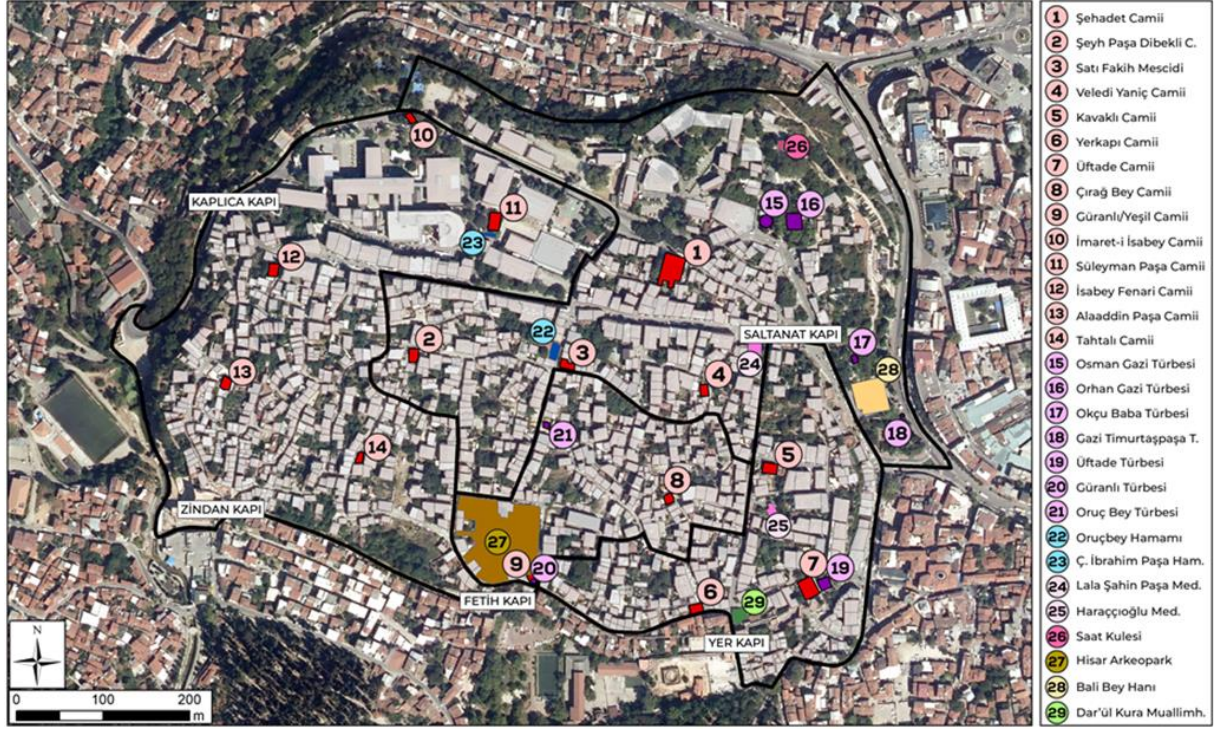
Bursa'nın kuruluşundan itibaren pek çok önemli olaya tanıklık eden Hisar, günümüzde de büyük ölçüde tarihi dokusunu korumaktadır. Bölge, Prusa¹ şehrinin kurucusu olan Bithynia² Krallığı, daha sonra Roma ve Bizans dönemleri geçirmiştir. 6 Nisan 1326'da Bursa'nın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesi kalenin hemen yanında bulunan Tarihi Pınarbaşı Parkı üzerinden Fetih Kapıdan gerçekleşmiştir. Günümüzde bölgenin tarihi çevresini oluşturan birçok önemli tarihi yapı Osmanlı Devleti döneminden kalmıştır.

Şekil 1. Çalışma alanı lokasyon haritası

Hisar Bölgesi Osmangazi, Kavaklı, Mollagürani ve Alaaddin Mahallelerinden oluşmaktadır. Bölgenin büyük bir bölümünde saray ve sur kalıntıları ile birlikte tarihi sokaklar, tarihi konaklar, Osmanlı Dönemi'nden kalma cami, türbe, han ve hamamları görmek mümkündür (Şekil 2).

Osmangazi Mahallesi konumu, Osman Gazi ve Orhan Gazi Türbeleri, tarihselliği, tamamen korunmuş olan 7. Kale Sokak'ın varlığı, etkinlikleri ve manzarasıyla dikkat çeken Tophane Parkı, kafe ve restoranların bulunması ve bölgeye dışarıdan gelenlerin en sık kullandığı giriş olan Saltanat Kapının varlığı sebebiyle en turistik mahalledir. Özellikle Orhan Gazi ve Osman Gazi Türbeleri UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer almaktadır. Alaaddin Mahallesi ile en büyük mahalleleri oluştururlar. Osmangazi Mahallesi'nin bir kısmı apartmanlaşma ile birlikte yıkıma uğrasa da Alaaddin Mahallesi'ndeki yıkım daha büyük olmuştur. Özellikle kentin merkezi olarak düşünebileceğimiz Hanlar Bölgesi ve çevresine uzaklığı sebebiyle Alaaddin Mahallesi bölgenin en geri kalmış mahallesi olmuştur. Tarihi çevrenin oldukça değiştiği mahallede günümüzde bazı yapılar (kapılar gibi) restore edilmektedir. Kavaklı Mahallesi'nde Üftade Camii en önemli odak noktasıdır. Bu yapıya hem bölgede yaşayanlar hem de ziyaretçiler için yüksek dini anlam yüklenmektedir. Kavaklı Mahallesi bölgenin zengin mahallelerindenidir. Konakların geniş yer tuttuğu mahallede restore çalışmaları devam etmektedir. Mollagürani Mahallesi ise bölgenin en küçük ve nüfus bakımından az olan mahallesidir.

Şekil 2. Hisar Bölgesi'nde yer alan tarihi yapılar

4. Bulgular

4.1. Yer ile Kurulan İşlevsel Bağlar

Lefebvre'ye göre (2019: 168) insan gündelik hayatın içinde ve gündelik yaşam ile tamamlanır. İnsanların bir yere bağlanması ve böylelikle yer duygusunun oluşması da sıklıkla tekrarlanan deneyimler yoluyla olur ve hatta yine bu gündelik aktiviteler aracılığıyla içimize işler (Tuan, 1974). Yer bağımlılığı kavramında en önemli kıstas kuşkusuz işlevsel bağlantılardır. İşlevsel bağlantılar, bireylerin günlük rutinleri çerçevesinde mekânla kurdukları ilişkiyi kapsamakla birlikte, bu rutinlerin ve aktivitelerin tatmin edici olması, yer bağımlılığının artmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, Hisar Bölgesi'nde yaşayan ve çalışan kişilerin yer bağımlılığı çeşitli ölçütler üzerinden değerlendirilmiştir.

4.1.1 Gündelik Rutinler: Nereye Gidiyorlar?

Hisar Bölgesi'ndeki kişilerin gündelik yaşamlarında kullandıkları mekanlar incelendiğinde bu mekânları birkaç kategoride değerlendirmek mümkündür. Bunlardan birisi parklardır ve özellikle Tophane ve Pınarbaşı Parkları ön plana çıkmaktadır. Araştırma sahası dışında, Fetih Kapı'nın dışındaki Tarihi Pınarbaşı Parkı, kale içinde yer almamasına rağmen Hisar Bölgesi sakinleri için önem arz etmektedir. Bursa'nın öncü açık kamusal alanlarından biri olan ve bir hafıza mekânı niteliği taşıyan Pınarbaşı Parkı, kentteki diğer yeşil alanlardan bu yönleriyle ayrılmaktadır (Göközkut ve Somuncu, 2022). Bölge sakinlerinin gündelik yaşamında yer edinen Pınarbaşı Parkı'yla birlikte Tophane Parkı da sıkça ziyaret edilen parklar arasında yer almaktadır.

"Gidecek yer olarak bu muhitin en güzel yeri Pınarbaşı'dır. Pınarbaşı'ndan sonra, Orhan Gazi Osman Gazi türbelerin olduğu yer, Tophane'nin olduğu yerler mesela, buralar güzel." (K24, E, 68, Alaaddin)

Hisar Bölgesi'nde yaşayan veya bölgeyi ziyaret eden kişilerin sıklıkla uğradığı yerlerden biri de kutsal mekânların çevresinde bulunan kafe, çay bahçesi ve restoran gibi ticari yiyecek içecek işletmeleridir. Özellikle türbe ziyaretlerinde kişiler genellikle bu tür mekânlarda dinlenip sosyalleşmeyi tercih etmektedir. Bu alanların dinlenme ve sosyalleşme amacıyla kullanılarak farklı işlevler üstlendiği dikkat çekmektedir. K21 bu durumu şöyle ifade etmiştir: *"Nerede türbeler var, türbenin etrafı dolmuş çay ocakları, sohbet muhabbet"* (K21, E, 55, Kavaklı). Kavaklı Mahallesi'nde bulunan Haraççıoğlu Medresesi, 2006 yılında restore edilmiş ve sosyal tesis olarak yeniden hizmete açılmıştır. Burası bölge sakinlerinin günlük yaşamında önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde bu mekân, sosyal ve kültürel etkinliklere uygun bir çay bahçesi olarak da kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, tarihi dokusuyla dikkat çeken Sümbüllü Bahçe Konağı, bölgede yaşayan ve çalışan kişilerin sıklıkla tercih ettiği bir kafe-restoran olarak öne çıkmaktadır. Bölge sakinlerinin dışarıda vakit geçirmek için genellikle tarihi özellik taşıyan mekânları tercih ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, bir başka katılımcı (K20), kale sınırlarının altında yer alan Hanlar Bölgesi içerisindeki Ulu Cami'yi de gündelik yaşam rotasına dahil ettiğini belirtmiştir:

"İstediğimiz zaman Ulu Cami'ye çok rahatlıkla gidebiliyoruz. Çay kahve içmek istediğimiz zaman Osman Gazi Orhan Gazi türbelerinin orada bizim çay bahçelerimiz var, bütün Bursa ayaklarımızın altında kahvemizi yudumlayabiliyoruz. (..) Ulu Cami'nin arkası olduğu gibi zaten Hanlar Bölgesi geçer, kapalı çarşımız oradadır. Alışverişlerimizi oradan yapabiliyoruz. Bizim burada araç kullanmaya aslında hiç ihtiyacımız yok." (K20, E, 48, Kavaklı)

K20 istediği zaman Ulu Camii ve Hanlar Bölgesi'ne gidebilmesi ve araç kullanmaya gerek olmaması gibi sözleriyle Hisar Bölgesi'nin merkezi konumuna değinmektedir. Bu durum, alandaki gündelik rutinlerdeki mekân kullanımında kalenin çevresine olan hareketliliği kolaylaştırıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgedeki kişiler, zaman geçirdikleri mekânlardan bahsederken, tarihi yapılar ile çevredeki Ulu Cami ve Kapalı Çarşı gibi tarihi niteliklere sahip yapı ve yapı gruplarını sıkça dile getirmektedir. Bu durum, burada yaşayan ve çalışan bireylerin tarihi alanlara karşı güçlü bir yer bağlılığı geliştirdiklerini göstermektedir. Yapılan görüşmelere dayanarak, gündelik yaşamlarında tarihi alanlara atıfta bulunan kişilerin daha çok Osmangazi ve Kavaklı Mahallelerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Kişilerin gündelik pratiklerinde kullandıkları mekânlarda genellikle tarihi özelliği bulunan yapılar ve alanlar oldukları dikkat çekmektedir. Öyle ki K8 *"Kale içinde bir restoranda çalıştığım için başka bir yere gitme ihtiyacı hissetmiyorum"* (K8, K, 50, Osmangazi); K9 *"...Kavaklı Bölgesi'nde çok güzel eski tarihi binalar var. Orada biraz o sokaklarda yürümek insana farklı bir şeye sokuyor, yani farklı bir ambiyansı yaşamış oluyorum"* (K9, E, 37, Osmangazi); K4 ise *"Hisar'da ara sıra sadece nefes almak için, o tarihi dokuları görmek için yürüyüş filan yapıyoruz burada. Özellikle güzel evlerin olduğu yerlerde geziniyoruz"* (K4, E, 72, Osmangazi) şeklinde tarihi çevreden söz etmektedir.

Bölgede yaşayan ve çalışanlara, birisiyle buluşacaklarında hangi mekânları tercih ettikleri sorulduğunda, önceki görüşmelerde belirtilen yerlerin tekrarlandığı görülmüştür. Katılımcılar genellikle Hisar Bölgesi'nde Tarihi Pınarbaşı Parkı, Tophane Parkı ve Haraççıoğlu Medresesi Sosyal Tesislerini

tercih etmektedir. Bu mekânlar, bölgede en çok belirtilen buluşma alanlarıdır. Ayrıca, yine 200 yıllık bir konakta açılmış olan Kitap Evi Butik Otel de tercih edilen yerler arasında yer almıştır: "*Tophane Meydanı, Kavaklı Camii veya Pınarbaşı Meydandayız, deriz. Kitap Evi en güzeli, genelde orada görüşüyoruz. Haraççioğlu da var*" (K1, E, 45, Osmangazi). "*Tophane'de buluşalım, Haraççı'da buluşalım, işte Pınarbaşı'nda buluşalım diye konuşuruz, sözleşiriz*" (K16, K, 48, Kavaklı).

4.1.2 Gündelik Pratikler: Kutsal Mekânların Kullanımı

Yunanca 'kesmek' kökünden gelen kutsal alanlar, gerçekten de kentsel bağlam içinde kendilerine bir mekân kesip tanımlamaktadırlar. Bu alanlar çeşitli ritüel pratikleriyle kimi zaman kentlerdeki mekânsal dinamikleri etkileyebilecek tek bir yapı iken, genellikle bir tapınak ya da türbe olabilmektedir (Uğurlu ve Yalman, 2019). Osmanlı kentlerinde kutsal mekanları ayrı bir önemi bulunmaktadır. Çünkü camiiler, ibadet yerleri olmanın ötesinde mahallenin bir tür meclis binası olarak da işlev görmüştür. Mahallelerde, bugünkü ihtiyar heyetine benzer bir mahalle meclisi bulunur ve bu mecliste imam da yer alırdı (Kaplıanoğlu, 2003). Osmanlı dönemi Bursa'sında modern kamusal alan kavramı bulunmadığından, mahalle sakinleri cami, mescit ve tekkelerde bir araya gelerek sorunlarını tartışırdı (Kaplıanoğlu, 2020: 52). Bu yapılar, mahalleler için önemli sosyal merkezlerdi.

Hisar Bölgesi'nde yaşayan yerel halk ve çalışan gruplarıyla yapılan görüşmelerde, bölgede kullandıkları tarihi yapılar sorulmuş ve maksimum beş seçenek işaretlemeleri istenmiştir (Çizelge 3). Yerel halk arasında camiler ve mescitler 82 kez, türbeler ise 64 kez tercih edilirken; çalışan grubu tarafından camiler ve mescitler 56 kez, türbeler ise 45 kez seçilmiştir. Bu veriler, dini işlevi olan yapıların diğer tarihi yapılara kıyasla açık ara daha fazla tercih edildiğini göstermektedir.

Çizelge 3. Hisar Bölgesi'nde kullanılan tarihi yapılar

Tarihi Yapılar	Yerel Halk	Çalışan
Camiler / Mescitler	82	56
Türbeler	64	45
Hamamlar	12	3
Hanlar (Bali Bey Hanı)	19	24
Çeşmeler	13	12
Konaklar	23	25
Diğer	5	5
Toplam Kişi Sayısı	104	85

Hisar Bölgesi'nde yaşayan ve çalışan kişilerin hangi cami ve türbeleri tercih ettikleri, bu yapıların tarihsel özellikleri ve kültürel miras değerlerinin tercihlerini ne ölçüde etkilediği ve bunun yer bağımlılığına nasıl yansıdığı sorgulanmıştır. Araştırma, mahalle bazında yapılmış olup, kişilerin tarihi cami ve türbelerdeki mekânsal hareketliliği de analiz edilmiştir. Yerel halk ve çalışan gruplarının kullandıkları camiler incelendiğinde, mahallelere göre farklı tercihler olduğu görülmüştür (Çizelge 4). Osmangazi Mahallesi'nde, Şehadet Cami en çok tercih edilen cami olurken, ikinci sırada Üftade Camii yer almıştır. Osmangazi Mahallesi'nde yaşayan K13'ün açıklaması da bu durumu özetlemektedir: "*Şehadet Camii'ne öncelikli gidilir burada*" (K13, E, 65, Osmangazi). Kavaklı ve Mollagürani Mahallelerinde ise hem yerel halk hem de çalışanlar Üftade Camii'yi tercih etmiştir. Üftade Camii, Kavaklı Mahallesi'nde olmasına rağmen Mollagürani Mahallesi'ne oldukça yakın bir konumdadır. Alaaddin Mahallesi'nde ise en çok tercih edilen cami Alaaddin Camii olmuştur. Ulu Camii, çalışma alanı dışında yer almasına rağmen, bazı kişiler tarafından tercih edilmiş, çalışmada diğer olarak

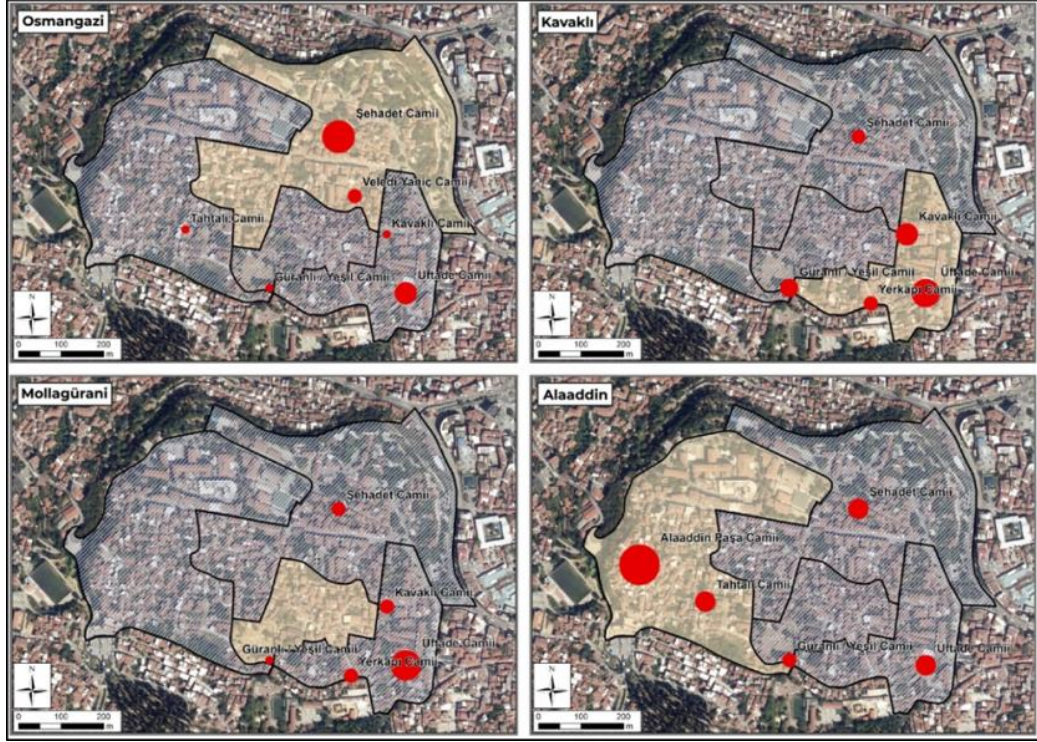
gösterilmiştir. Ayrıca, Çırağbey Camii, Süleymanpaşaa Camii ve İsabeyfenari Camii (Güçük Minare) hiç tercih edilmediği için Çizelge 4 ve 5'te yer almamaktadır. Çalışma sırasında hiçbir camiye gitmediğini belirten kişiler de çizelgeden çıkarılmıştır.

Çizelge 4. Yerel halk ve çalışan örneklem gruplarının mahallelere göre kullandıkları camiler

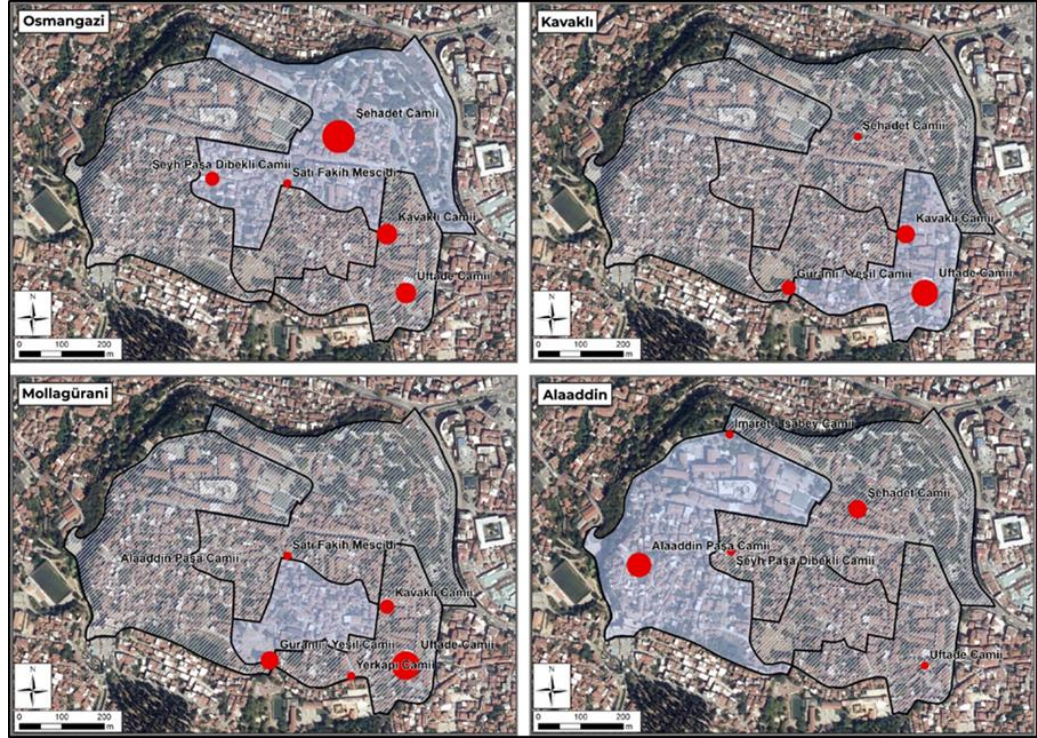
Camiler	Osmangazi		Kavaklı		Mollagürani		Alaaddin	
	YH	Ç	YH	Ç	YH	Ç	YH	Ç
Şehadet	11	11	2	1	2	-	4	3
Üftade	5	4	9	8	10	9	4	1
Alaaddin	-	-	-	-	-	-	14	6
Satıfakıh	-	1	-	-	-	1	-	-
Şeyhpaşa (Dibekli)	-	2	-	-	-	-	-	1
Velediyaniç	2	-	-	-	-	-	-	-
Güranlı / Yeşil	1	-	3	2	1	3	2	-
İmaret-i İsabey	-	-	-	-	-	-	-	1
Tahtalı	1	-	-	-	-	-	4	-
Kavaklı	1	4	5	3	2	2	-	-
Yerkapı	-	-	2	-	2	1	-	-
Diğer	7	4	5	-	-	1	2	-

Katılımcıların cami tercihleri ve mekânsal hareketlilikleri incelendiğinde (Şekil 3-4), yerel halkın evlerinin ve çalışanların iş yerlerinin camiye yakın olması önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Ancak Mollagürani Mahallesi'nde, mahalle dışındaki Üftade Cami en fazla tercih edilen cami olmuştur, bunun nedeni ise Üftade Cami'nin Mollagürani Mahallesi'ne yakın olmasıdır. Genel olarak, tüm mahalleler için Üftade ve Şehadet Camii'leri sıklıkla tercih edilen camiler arasında yer almaktadır. Alaaddin Cami, tarihi değeri yüksek olmasına rağmen, yalnızca Alaaddin Mahallesi'nde tercih edilmiştir. Bu durum, bir caminin tarihi özelliğinin yanı sıra çevresindeki alanın da tarihi nitelik taşımasının, tercih edilmesinde etkili olduğunu göstermektedir. Görüşmelerde cami tercihlerinin öncelikle mekânsal yakınlığa dayandığı görülse de kişilerin hareketlilikleri incelendiğinde, en yakın tarihi ve kültürel değeri yüksek camilere yönellikleri anlaşılmaktadır. Yani, kişiler her ne kadar öncelikle yakın olmasını tercih ettiklerini belirtse de en yakın tarihi özelliği yüksek camiyi tercih etmektedirler. Hangi camileri tercih ettikleri sorulduğunda fiziki olarak yakın ama tarihi değeri bulunmayan camii tercih edilmemektedir. Üftade ve Şehadet Camilerinin tüm mahallelerde yüksek çıkması da bunun bir sonucudur. K19, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

"Şimdi mesela yeni yapılmış bir cami mi dersiniz Üftade Hazretleri mi dersiniz, siz de mutlaka Üftade'yi tercih edersiniz. Ben de kesinlikle öyle bir yeri tercih ederim" (K19, E, 54, Kavaklı)

Şekil 3. Hisar Bölgesi'nde mahallelere göre yerel halk tarafından tercih edilen camiler³

Şekil 4. Hisar Bölgesi'nde mahallelere göre çalışanlar tarafından tercih edilen camiler⁴

Yerel halk ve çalışan gruplarının cami tercih sebepleri incelendiğinde, Osmangazi, Kavaklı ve Alaaddin Mahallelerinde yerel halkın camiye yakınlık tercihi, "evime yakın olması" şeklinde

belirtilmişken, çalışanlar için ise "iş yerime yakın olması" öne çıkmıştır. Mollagürani Mahallesi'nde ise hem yerel halk hem de çalışanlar camilere "evlerine yakın" oldukları için gitmeyi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 5). Diğer bir tercih nedeni ise çoğu mahallede "tarihi değerinin olması" olmuştur. Bu durum, katılımcıların öncelikli motivasyonlarının fiziksel yakınlık ve kolay erişilebilirlik olduğunu göstermektedir.

Çizelge 1. Yerel halk ve çalışan örneklem gruplarının mahallelere göre camiileri tercih etme sebepleri

Seçenekler	Osmangazi		Kavaklı		Mollagürani		Alaaddin	
	YH	Ç	YH	Ç	YH	Ç	YH	Ç
Evime yakın olması	20	6	15	3	7	7	19	7
İş yerime yakın olması	5	17	1	10	-	5	1	9
Tarihi değerinin olması	12	7	8	3	6	5	8	2
Diğer	1	1	2	1	1	1	3	-

Görüşmeler anket sonuçlarını kanıtlar niteliktedir. Buna göre Kavaklı Mahallesi'nde çalışan K18: "Hisar'da zaten iki tane mühim cami var. Kavaklı Camii var biraz daha ötesinde Üftade Hazretleri'nin Camisi var. Ben bunlara gitmeye çalışıyorum" (K18, E, 45, Kavaklı) şeklinde kendi bulunduğu mahalledeki camileri söylediği ve bunlara önem atfettiği görülürken; Alaaddin Mahallesi'nde oturan ve bu mahallenin muhtarlığını yapan K29:

"Tabi, ben devamlı burada olduğum için Alaaddin Camiine gidiyorum. Başka camiye gittiğim yok (..) Bana yakın olduğu için yani, mahallenin camisi olduğu için." (K29, E, 72, Alaaddin).

Assmann (2018), dinin ritüeller yoluyla bir hatırlama aracı haline dönüşeceğini belirtmektedir. Bu bağlamda, bir yapının dini işlevinden hareketle veya ona dini ya da başka bir işlev yükleyerek, dua, dilek ya da çeşitli ritüellerin gerçekleştiğine inanılan mekanlar oluşturulabilmektedir. Bu yapı ve alanlara atfedilen anlamsal işlevsellik, bireylerin bu alanlara yönelik yer bağımlılığını oluşturan veya artıran önemli bir faktördür. Hisar Bölgesi'nde kutsallık atfedilen ve dileklerin dilendiği mekanların başında türbeler gelmektedir. Aynı şekilde, zamanda yerel halk ve çalışanlar arasında camiler ve türbeler en çok tercih edilen yapılar arasında yer almaktadır. Bu sebeple, türbelerin tercih edilme nedenleri ve mahalle bazında türbelere yönelik mekânsal hareketlilik incelenmiştir (Çizelge 6). Analiz sonucunda, tüm mahallelerde yerel halkın en çok tercih ettiği türbenin Üftade Türbesi olduğu görülmüştür. Mollagürani Mahallesi'nde yaşayan ve çalışan K30'un sözleri, türbelere yüklenen anlamı ve bu mekanların dileklerin dilendiği yerler olarak işlevsel bir rol oynadığını göstermektedir.

"Üftade Hazretlerine çok gidilir. Onun yüzü suyu hürmetine insanlar dualarını yaparlar, isteklerini dile getirirler (..) Herkese göre değişiyor. Kimisi ben Üftade Hazretlerine gittim böyle bir şey yaptım yerine geldi, kimisi der ki ben Somuncu Baba'ya gittim oldu (..) veya daha huzur bulmuştur oradan almıştır onu yani (..) Ama ben oralara giderim, gezerim, nefes almak bile faklıdır orada. Hiçbir şey yapmasanız bile iki dua edip şöyle bir nefes alsanız okeydir" (K30, K, 57, Mollagürani).

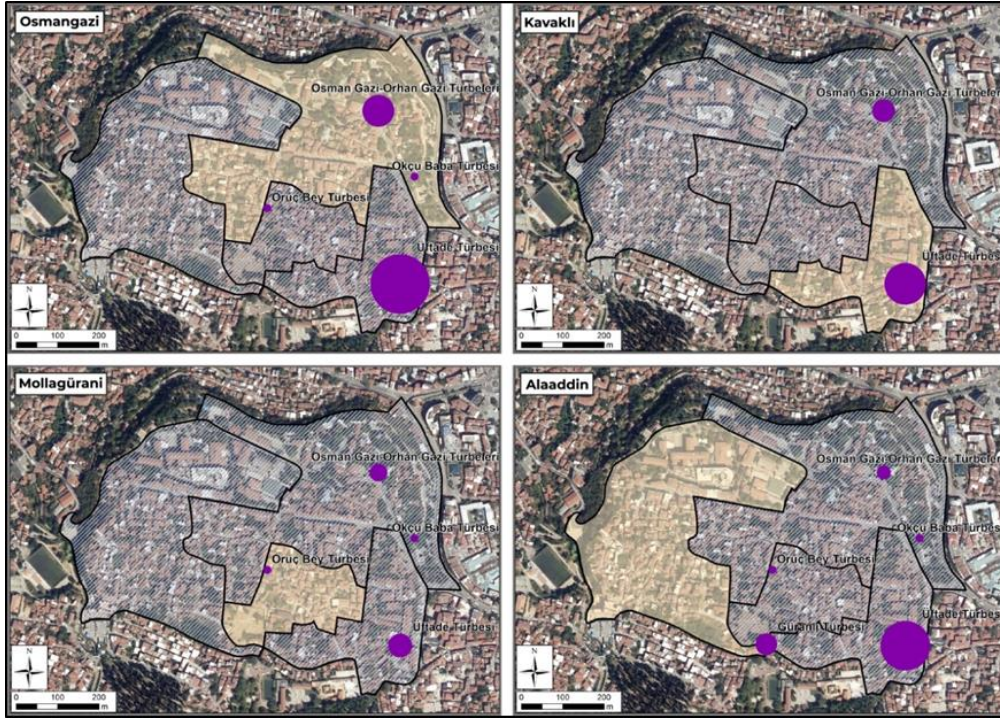
K30, bu alanların insanlara huzur verdiğini ve hatta bu alanlarda nefes almanın bile farklı bir his uyandırdığını belirtmektedir. Bu durum, kişilerin alana olan işlevsel bağlılığını güçlendiren bir etken olarak öne çıkmaktadır. Türbelerde dilek dilemek amacıyla gerçekleştirilen çeşitli ritüeller de bu mekanlara işlevsellik kazandırmaktadır. Ritüeller, dileklerin gerçekleşmesi için mekân ile sessiz bir anlaşma niteliği taşıyarak işlevselliği ve yer bağımlılığını artırmaktadır. Hisar Bölgesi'ndeki yerel halk

ve çalışanlar bu alanlarda mum dikmek, mezar taşına taş yapıştırmak, helva bırakmak gibi uygulamalarda bulunmaktadır: “*Camilerin önünde yatırırlarımız var onlara mum dikerler*” (K5, E, 59, Osmangazi). Bir başka katılımcı ise şunları ifade etmektedir: “*Üftade Hazretleri var. Mollagürani türbesi vardı ama şimdi yok. Eskiden çok mum koyuyorlardı. Oraya mum yakarlardı. Şurada Kükürtlü Dede var taş yapıştırırlardı. İşte dilek dilerdi taşı yapıştırırdı hani dileğim kabul olacak mı diye*” (K33, K, 56, Mollagürani).

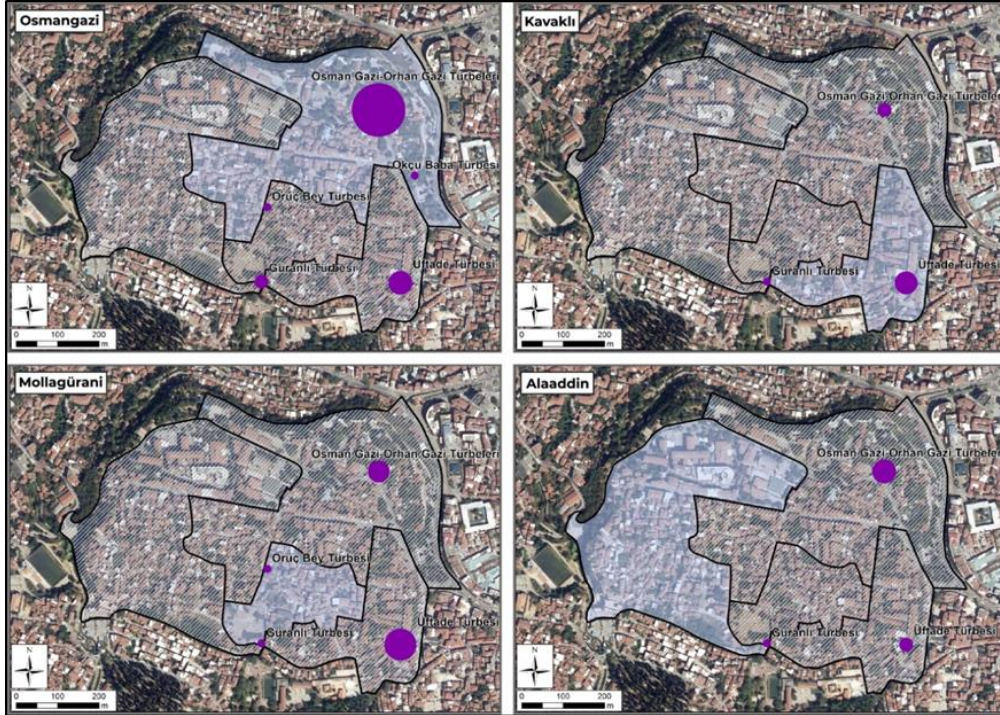
Çizelge 6. Yerel halk ve çalışan örneklem gruplarının mahallelere göre ziyaret ettikleri türbeler

Seçenekler	Osmangazi		Kavaklı		Mollagürani		Alaaddin	
	YH	Ç	YH	Ç	YH	Ç	YH	Ç
Üftade	21	7	16	6	7	11	18	2
Osman Gazi-Orhan Gazi	11	19	6	2	3	5	2	7
Güranlı / Yeşil	2	-	-	1	-	1	5	1
Oruç Bey	1	1	-	-	1	1	1	-
Okçu Baba	1	1	-	-	1	-	1	-

Türbe ziyaretlerinde yerel halk arasında Üftade Türbesi ilk sırada gelirken, çalışan gruplarında tercihler mahallelere göre farklılık göstermektedir. Osmangazi ve Alaaddin Mahallelerinde en çok ziyaret edilen türbeler Osman Gazi ve Orhan Gazi Türbeleri olurken, Kavaklı ve Mollagürani Mahallelerinde Üftade Türbesi öne çıkmaktadır. Çalışma süresince Gazi Timurtaş Türbesi hem yerel halk hem de çalışanlar tarafından hiç tercih edilmediği için çizelgede yer almamıştır. Ayrıca türbeleri hiçbir şekilde kullanmadığını ifade eden katılımcılar da analizden çıkarılmıştır. Yerel halk ve çalışanların kullandıkları türbelere göre mekânsal hareketlilikleri incelendiğinde (Şekil 5-6), Çizelge 6’daki veriler daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çalışanların Osman Gazi ve Orhan Gazi Türbelerini daha sık ziyaret etmelerinin başlıca nedenleri, bu türbelerin Tophane Parkı’nda yer almasıdır. Aynı zamanda kişilerin işten arta kalan boş zamanlarında bu parkı dinlenme veya rekreasyon amacıyla kullanmaları, parkın bölge içinde merkezi bir konumda bulunması ve popülerliği bu tercihleri etkileyen diğer nedenlerdir.

Şekil 5. Hisar Bölgesi'nde mahallelere göre yerel halkın ziyaret ettikleri türbeler⁵

Şekil 6. Hisar Bölgesi'nde mahallelere göre çalışanların ziyaret ettikleri türbeler⁶

Yerel halk ve çalışan örneklem grubunun bu türbeleri neden tercih ettikleri incelendiğinde (Çizelge 7); camilerin aksine türbe ziyaretlerinde mekânsal yakınlıktan çok mahalleler geneline dini ve tarihi önemi nedeniyle ziyaret edilmeleri ön plana çıkmaktadır. Bölgede hem dini hem de siyasi önemli figürlerin türbelerinin olması tarihi değer özelliğinin de yoğun olarak seçilmesinin

nedenlerindendir. Araştırmaya göre yerel halk daha çok dini değerinden dolayı türbe ziyaretinde bulunurken, çalışanlar tarihi değerinden dolayı ziyaret etmektedir.

Çizelge 7. Yerel halk ve çalışan örneklem gruplarının mahallelere göre türbeleri tercih etme sebepleri

Seçenekler	Osmangazi		Kavaklı		Mollagürani		Alaaddin	
	YH	Ç	YH	Ç	YH	Ç	YH	Ç
Evime yakın olması	13	5	11	2	1	6	13	-
İşyerime yakın olması	1	8	-	3	-	4	-	3
Tarihi değerinin olması	10	10	12	3	5	4	5	7
Dini değerinin olması	13	5	6	2	6	8	14	1
Diğer	-	-	-	-	6	-	-	-

4.1.3 Gündelik Seçimler: Alternatif Yerlerin Karşılaştırılması

Stokols ve Shumaker (1981), yer bağımlılığı kavramını tanımlarken, mevcut yerin kalitesi ile karşılaştırılabilir alternatiflerin göreceli kalitesinin yer bağımlılığı üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, yer bağımlılığı hem işlevsel nedenlere hem de bir yerin başka yerlerle kıyaslanması sonucunda göreceli olarak daha iyi ya da daha kötü değerlendirilmesine bağlıdır. Bir yerin diğer yerlerle karşılaştırılması, o yerin olumlu veya olumsuz özelliklerini ön plana çıkarabilmektedir. Hisar Bölgesi'nin diğer yerlerle karşılaştırılması istendiğinde, bazı özellikler belirgin şekilde öne çıkmaktadır (Çizelge 8). Katılımcılardan en az bir en fazla üç seçenek olacak şekilde tercih yapmaları istenmiş, tüm mahallelerde hem yerel halk hem de çalışanlar arasında, Hisar Bölgesi'ni diğer yerleşim yerlerinden ayıran en belirgin özelliklerin "*tarihi konaklar*" ve "*tarihi sokaklar*" olduğu görülmüştür.

"Tabii ki farklı burası. Şimdi Kaleiçi dediğin zaman mesela Tophane Surlarının oradan başla buraya. İnsanlar buraya niye gelir biliyor musun? Kültürel miras. Osmanlı'nın yapmış olduğu kültürel mirası öğrenmeye geliyor" (K30, E, 58, Mollagürani)

Çizelge 2. Yerel halk ve çalışanlara göre Hisar Bölgesi'ni diğer yerleşim yerlerinden ayıran özellikler

	Osmangazi		Kavaklı		Mollagürani		Alaaddin	
	YH	Ç	YH	Ç	YH	Ç	YH	Ç
Tarihi konaklar	19	19	20	11	12	11	14	2
Tarihi sokaklar	25	24	18	9	12	10	13	11
Kale-surlar	10	18	9	11	5	4	8	9
Merkezi olması	12	11	5	4	4	6	8	11
Dini yapılar	15	8	11	6	7	7	8	9
Yeşil alanlar	-	2	-	1	1	-	4	-
Güvenli olması	5	4	1	3	-	-	-	-
Diğer	-	1	1	-	-	-	2	-

Hisar Bölgesi'ni diğer yerleşimlerden ayıran en belirgin özellik, en çok vurgulanan alanın tarihi dokusudur. Bu dokunun önemli bir parçasını kale surları oluşturmaktadır: "*Nostalji olması, eski olması, Hisar Kalelerinin olması*" (K35, E, 60, Mollagürani). Bir başka katılımcı da bölgenin benzersizliğinde tarihi özelliğinin önemini şu sözlerle ifade etmektedir: "*Şu anda Bursa'yı gezsen böyle bir yer bulamazsın. Emsali olmayan bir yer. Bursa'nın ilk kurulduğu yerler burası*" (K25, E, 66, Alaaddin). Bölgedeki tarihi dokunun büyük bir kısmını ise dini yapılar meydana getirmektedir. Bu dini yapıların oluşturduğu atmosfer, Hisar Bölgesi'ni farklı kılan unsurlar arasında öne çıkmaktadır. Örneğin, bir katılımcı bu durumu şu şekilde dile getirmektedir: "*Yaşadığım mahalle tamamen vakıftır. Buradaki*

yaşam şekli tasavvufu yansıtır. Burası Bursa'nın diğer yerlerinden farklıdır. Çünkü en büyükler burada Osman Gazi, Orhan Gazi, Üftade Hazretleri" (K4, E, 72, Osmangazi).

Kentler içindeki eski kent alanları kentin diğer alanlarına göre komşuluk ilişkilerinin yoğun şekilde devam ettiği yerlerdir. Bu alanlar hızlı kentleşmeyle birlikte eski yaşam tarzlarının yok olduğu yeni kent yerleşimlerinden ayrılmaktadır. Hisar Bölgesi'nde günümüz modern kent yaşamı içinde az sayıda kalmış mahalle kültürü ve komşuluk anlayışının sürdürülmesi de bölgeyi diğer yerlerden ayırt eden özelliklerinden biri olarak gösterilmektedir:

"Burada herkesi tanıyoruz, bütün çevremiz burada. Burası bana hem köy hayatını yaşıyor hem şehir hayatını yaşıyorum ben burada. (..) Buradaki mahalle kültürünü hala devam ettiği için ben başka yerde bu sıcaklığı bulamam yani. (..) Yani şimdi biz bu kültürü tabi Beşevler'de o koca binalarda bulamayız." (K33, K, 56, Mollagürani)

Hisar Bölgesi'nin diğer yerleşimlerden ayrılmasını sağlayan temel özelliklerden biri de bölgenin merkezi bir konumda yer almasıdır. Özellikle Osmangazi Mahallesi'nde yaşayan yerel halk tarafından 12 kez, çalışanlar tarafından ise 11 kez tercih edilmesi, bu mahallelerin Mollagürani ve Alaaddin Mahallelerine kıyasla daha merkezi olmalarından kaynaklanmaktadır. Görüşme yapılan katılımcılar açısından da bölgenin merkezi oluşu, önemli bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, K20, Hisar Bölgesi'nin farklılığını vurgularken, burayı *"Bursa'nın kalbi"* olarak tanımlamıştır: *"...burası Bursa'nın en önemli yeri, kalbi"* (K20, E, 48, Kavaklı).

4.2. Maddi Bağlantılar: Ekonomik Bağımlılık

Yer bağımlılığını etkileyen faktörlerden biri olarak ekonomik bağımlılık, kişilerin maddi sebeplerle belirli bir mekânda bulunmayı tercih etmelerini ifade eder. Bu durum, kişilerin o mekâna olan bağımlılığını ortaya koyar. Osmangazi ilçesinde turistik ürün satan bir dükkân işleten K7, bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

"Ben Koza Han'da tutmuş olsaydım, bu kadar yelpaze olarak ürün olarak sergileyemeyecektim. Orası daha küçük mekândı. Bir de çalışma süreleri olarak orada mesela akşam 8 dedin mi 9 dedin mi kapıları kapanıyormuş. Sıkıntılı bir durum olacaktı, pazar günleri ziyaretçi olmuyormuş falan. Burası o yönden haftanın 7 günü yaz kış sürekli gezen oluyor. O yüzden bize avantajı illaki var turizm yönünden". (K7, E, 42, Osmangazi)

K7, turistik ürün satışı yaptığı dükkânı için önceden Koza Han'da bir yer bakmış, ancak çalışma saatlerinin sınırlı olması ve ziyaretçi sayısının düşük olmasından dolayı Hisar Bölgesi'ni tercih etmiştir. K7, Hisar Bölgesi'nin en turistik alanı olan Tophane'de kiraladığı dükkânda kazancının daha yüksek olacağına inandığı için ekonomik nedenlerden ötürü Hisar Bölgesi'ni seçmiştir.

4.3. Etkinlikler

Yer bağımlılığını etkileyen bir başka faktör bölgedeki etkinlikler ve dernekler gibi çeşitli fırsat ve aktivitelerdir. Etkinlikler, bir yerin kullanılması sonucu ortaya çıkan ve gözle görülür işlevlerdir (Relph, 1976) ve kişilerin o yere olan yer bağımlılıklarını olumlu bir şekilde etkileyebilir. Bir yer ile kişi arasındaki bağıllık, o yerde geçirilen zamanla gelişir. İnsanların bir yeri birlikte keşfetmesine ve yorumlamasına imkân veren etkinlikler, kolektif bir yer duygusunun oluşmasına ve buna bağlı olarak yer anlamlarının gelişmesine katkı sağlayabilir. Hisar Bölgesi'ndeki en bilinen etkinlik, Bursa Fethi

kutlamaları çerçevesinde her yıl Nisan ayında düzenlenen fetih şenliklerinin bir bölümünün burada yapılmasıdır. Bu etkinlikler çoğunlukla Tophane Parkı ve Tarihi Pınarbaşı Parkı'nda gerçekleşmektedir:

"Bugün Bursa'nın kurtuluş günü. Osman Gazi - Orhan Gazi Türbelerinde Osmanlı kıyafetleriyle nöbet dönemi başladı bugünden itibaren. Onlar güzel şeyler, gelenlerin de ilgisini çekiyor" (K7, E, 42, Osmangazi)

K7'nin belirttiği etkinlik özellikle türbeleri ziyaret eden turistler için düzenlense de K6'nın da belirttiği gibi, yerel halkın ve çalışanların da ilgisini çekmektedir: *"Cuma günleri Tophane'de nöbet teslim gibi bir şeyler oluyormuş. Daha dün gittim ona da"* (K6, K, 55, Osmangazi). Fetih kutlamaları kapsamında, her yıl Nisan ayında farklı etkinlikler düzenlenmektedir; bunlar arasında seminerler, sergiler, koşular ve diğer birçok faaliyet yer almaktadır. Örneğin, 2019'daki fetih şenliklerinde Tarihi Kent Koşusu Yarı Maratonu ve Halk Koşusu düzenlenmiş, bu koşularda dereceye giren sporcular için Pınarbaşı Meydanı'nda ödül töreni de düzenlenmiştir.

Bölgenin gelişmesi ve tanınırlığının artırılması amacıyla kurulan dernekler de bölgeyle kurulan bağların bir göstergesidir. Bu dernekler aracılığıyla düzenlenen etkinlikler ve faaliyetler, bölgenin daha çekici hale gelmesini sağlarken, yer bağımlılığını da olumlu yönde etkilemektedir. K30, eşinin kurduğu dernek aracılığıyla bölgenin tanıtılmasını, turist çekmesini ve tarihi alanların daha işlevsel bir şekilde kullanılmasını amaçladıklarını şöyle ifade etmektedir:

"Ahmet Bey burada bir zaten dernek kurdu. Bu derneği kurmasındaki amaç buranın gelişmesi büyümesi(..) Hisar Kaleiçi Dayanışma ve Kültür Turizmi Derneğini kurdu yani burada. Buraya gelen turist gezsin görsün. Burasının bir Sultan Ahmet gibi olmasını istiyoruz. Burada biz bir ışık yaktık. Bu gibi yerlerin bu tarz yerlerin çoğalmasını istiyoruz(..) Eşimin mücadelesi buralar daha iyi bilinsin. Farklı şeyler açılsın işte gelen turistlerimiz istediği yerde kahvesini oturup içsin, çayını içsin, isteyen bir bardak şarabını içsin. Hepsi bizim buradaki kültürümüzü daha eski kültürümüzü yaşatalım. " (K30, K, 57, Mollagürani)

5. Sonuç

Hisar Bölgesi'nde yaşayanların gündelik hayatlarında kullandıkları mekânlar incelendiğinde, tarihi özelliği de bulunan yeşil alanlar, dini yapılar ve bu yapıların çevresindeki toplanma alanların öne çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra eski binaların restore edilerek kafe, restoran ve çay bahçesi gibi işlevlere dönüştürüldüğü mekânları da en fazla kullanılan yapılar olmaktadır. Osmanlı Dönemi'nden kalma cami ve türbelerin geleneksel toplanma ve sosyalleşme alanı olma işlevlerini günümüzde de yoğun bir şekilde sürdürmesi bölgede yer bağımlılığın yüksek olmasını sağlamaktadır. Bu durum Tuan'ın (1975) yer ile oluşan bağların bir yerden geçerken kazanılacak bir şey olmadığına dair sözleriyle uyumaktadır. Kişilerin o yer ile bir bağ kurabilmesi orası ile kurduğu ilişkinin süresi, kalitesi ve buradaki deneyimleriyle doğru orantılıdır. Araştırma bulguları görüşülen kişilerin bölgedeki kentsel kültürel miras yapıları ile işlevsel bağlantıları arttıkça yer bağımlılığının arttığını göstermektedir. Dolayısıyla araştırmada literatürde olduğu gibi işlevsel bağlantının yer bağımlılığındaki en önemli kıstas olduğu öne çıkmaktadır (Stokols ve Shumaker, 1981; Williams ve Roggenbuck, 1989; Vaske ve Kobrin, 2001; Brown ve Raymond 2007; Kyle ve Chick, 2007; Clermont, vd., 2019).

Bölgede cami ve türbe kullanımının yaygın olması, bölgenin tarihi yapısında dini mekânların yoğun olmasından kaynaklanmaktadır. Cami kullanımında temel kıstas genellikle yaşanan yere yakınlık olurken, tarihi değer ikinci sırada yer almaktadır. Aynı alanda yaşayanlar gibi çalışanlar için de dini mekânların seçiminde, iş yerlerine yakınlık ilk sırada yer alırken, tarihi değer ise ikinci sırada gelmektedir. Yerel halk ve çalışanların tercihlerine bakıldığında kendilerine en yakın olan tarihi özelliği bulunan dini yapıyı seçmeye eğimli oldukları görülmektedir. Bu durum kaynağa fiziki yakınlığın o yer ile bağ kurmak için ideal olduğu (Vaske ve Kobrin, 2001) çıkarımı ile örtüşmektedir. Ancak Hanlar Bölgesi'nde yer alan Ulu Camii, bu genel eğilimden farklılaşarak bölgedeki alternatiflerine kıyasla daha fazla çaba gerektirse bile yerel halk tarafından tercih edilmektedir. Bu durum da Stokols ve Shumaker'ın (1981) sözünü ettiği yerlerin karşılaştırıldığındaki kalitesiyle açıklanabilir. Ulu Camii'nin dini ve kültürel değeri alanda yaşayan ve çalışanlar için Hisar Bölgesi'ndeki yapıların üstündedir. Bu doğrultuda katılımcıların bu kutsal mekânları seçme nedenleri, tarihi çevrenin yer bağımlılığı üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, Üftade Camii ve Şehadet Camii mahalleler genelinde en fazla ziyaret edilen camiler olurken, Alaaddin Mahallesi'nde yer alan Alaaddin Camii, tarihi değerine rağmen yalnızca mahallede yaşayan bir kişi tarafından tercih edilmiştir. Bu durum, tek bir yapıdan ziyade çevresiyle birlikte korunan tarihi alanların daha çok ilgi gördüğünü göstermektedir. Böylece çalışmanın mekânsal boyutunda sahadaki kentsel kültürel mirasın geniş çapta korunmasının önemi vurgulanmaktadır.

Hisar Bölgesi'nde kutsal mekânların kullanımında türbelerin tercih edilme nedenleri incelendiğinde, en fazla Üftade Türbesi'nin tercih edildiği görülmektedir. Alandaki türbelerin birçoğu aynı zamanda günümüzde halen devam eden bazı ritüellerin de merkezi durumundadır. Bu ritüeller dua etmek ve dilek dilemekten, mum dikme ve taş yapıştırmaya kadar çeşitlenmektedir. Bu yapılara dileklerin kabul olduğu yer tabiriyle yeni özellikler eklenerek, işlevinin dışında yeni işlev kazandırılmış ve bu şekilde yer bağımlılığı yükseltilmiştir. Böylece kişilerin bu alanı daha sık ziyaret etmesi sağlanmıştır. Ayrıca Tuan (1979) yer duygusunun sürekli tekrarlanan deneyimler ile olduğunu söylemektedir. Bu durum tekrarlanan bir mekân ziyareti yarattığından Tuan'ın da söz ettiği gibi yer duygusunun da oluşmasını sağlamaktadır.

Yer bağımlılığında bir yerin diğer yerlere alternatif olarak görece kalitesi, kullanım ve tercih durumları önem kazanmakta, bu ölçütler yer bağımlılığını olumlu şekilde etkilemektedir (Stokols ve Shumaker, 1981). Başka bir deyişle, bir alanın tarihi, kültürel ve ekonomik özellikleri yer bağımlılığında önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcılara Hisar Bölgesi'nin diğer yerler ile karşılaştırmaları ve buna göre bölgenin olumlu ve olumsuz özelliklerini belirtmeleri istenildiğinde, Hisar Bölgesi'ni diğer yerlerden ayrı kılan özelliklerinde ilk sırada tarihi konaklar ve tarihi sokakların varlığı belirtilmiştir. Bunun dışında dini yapıların varlığı, eski yerleşim yeri olması ve merkezi konumu da bölgeyi diğer yerlerden ayrı ve eşsiz kılan özellikler olarak belirtilmiştir. Bu durumda katılımcıların bölgeyi diğer alternatif yerlerden daha değerli kılan özelliklerinde üst sıralarda bölgenin tarihi yapısı ve kentsel kültürel mirası gösterdiği, yer bağımlılığında tarihi çevrenin etkisini göstermektedir. Bunun yanı sıra kişiler ekonomik sebepler ile de bir yeri diğer yerlerden ayırabilir ve o alanda bulunmayı tercih edebilmektedir. Hisar Bölgesi'nin tarihi yapısından kaynaklı turizm faaliyetleri bölgede ekonomik

kazancın oluşmasını sağlamış ve böylelikle kişilerin başka yerden ziyade bu alanda çalışmayı tercih ettiği görülmüştür. Bu durum da bölgeye olan yer bağımlılığını yükselten bir neden olmaktadır.

Hisar Bölgesi'ndeki etkinlikler ve aktiviteler, yer bağımlılığına olumlu katkı sağlayan etmenlerdir. Özellikle, tarihi dokuyu koruma ve tanıtma amacıyla kurulan dernekler de bu bağı güçlendirmektedir. Hisar Bölgesi'nde günümüzde düzenlenen etkinlikler incelendiğinde, fetih kutlamaları gibi bölgenin kültürel özellikleriyle örtüşen organizasyonların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu etkinliklerin yer seçiminde Tophane Parkı ve Pınarbaşı Parkı'nın tercih edilmesi, bu alanların işlevselliğini artırırken aynı zamanda yer bağımlılığını da güçlendirmektedir.

Son olarak Tuan (1979) söz ettiği gibi bu çalışmada da görüldüğü üzere dini sebepler yere karşı duyulan ilginin en güçlü sebeplerindendir. Bu nedenle kutsal mekanlarla oluşturulan bağ da güçlüdür. Bu mekanlardaki törenler, kutlamalar ya da kültürel ritüeller arttıkça o yer ile olan işlevsel bağlılık da artmakta, böylece yer bağımlılık artmaktadır. Hisar Bölgesi'nde kişilerin gündelik aktivitelerindeki mekânsal kullanım kalıplarına bakıldığında kutsal mekanların, bu mekanların seçiminde ise kentsel kültürel mirasın önemli rol oynadığı görülmektedir.

Notlar

¹Bursa şehrinin ilk ismi

²Bithynia Krallığının ismi kimi kaynaklarda Bitinya Krallığı olarak da geçmektedir.

³Mahallelere göre kullanılan camilerin nokta büyüklüğü Çizelge 4'deki frekans sayısına göre hazırlanmıştır.

⁴Mahallelere göre kullanılan camilerin nokta büyüklüğü Çizelge 4'deki frekans sayısına göre hazırlanmıştır

⁵Mahallelere göre ziyaret edilen türbelerin nokta büyüklüğü Çizelge 6'daki frekans sayısına göre hazırlanmıştır.

⁶Mahallelere göre ziyaret edilen türbelerin nokta büyüklüğü Çizelge 6'daki frekans sayısına göre hazırlanmıştır.

Teşekkür ve Bilgilendirme

Bu çalışma sorumlu yazarın Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşerî ve İktisadî Coğrafya programında, Prof. Dr. Mehmet Somuncu danışmanlığında tamamladığı “Bursa’da yer duygusu inşasında hafıza mekânı olarak kentsel kültürel miras alanları” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Referanslar/References

Ahunbay, Z. (2019). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. (12. Baskı) İstanbul: Yem Yayın.

Altman, I., Low, S. M. (1992). *Place Attachment*. (Ed.) New York: Plenum Press.

Assmann, J. (2018). *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. 3. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bilgin, N. (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Brown, B. B., Werner, C. M. (1985). Social cohesiveness, territoriality, and holiday decorations, *Environment and Behavior*, (17), 539-565. doi: 10.1177/0013916585175001

Brown, G., Raymond, C. (2007). The relationship between place attachment and landscape values: Toward mapping place attachment. *Applied Geography*, 27(2), 89-111. doi: 10.1016/j.apgeog.2006.11.002

Brown, G., Raymond, C. M., Corcoran, J. (2015). Mapping and measuring place attachment. *Applied Geography*, 57, 42-53. doi: 10.1016/j.apgeog.2014.12.011

Canter, D. (1977). *The Psychology of Place*. London: Architectural Press.

Chan, H. L. A. (2009). *Tracing a sense of place from urban heritage landscape: Case study in Yau Ma Tei*. A Thesis Submitted

- in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Philosophy In Geography and Resource Management. The Chinese University of Hong Kong.
- Clermont, H. J. K., Dale, A., Reed, M.G., King, L. (2019). Sense of place as a source of tension in Canada's West coast enegy conflicts, *Coastal Management*, 47(2), 189-206. doi: 10.1080/08920753.2019.1564953
- Cresswell, T. (2004). *Place: A Short Introduction*. Wiley-Blackwell.
- Creswell, J. W. (2017). *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş*. (Çev. Edit: Mustafa Sözbilir). Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W., Plano Clark, V. L. (2018). *Karma Yöntem Araştırmaları: Tasarımı ve Yürütülmesi*. Y. Dede ve S. B. Demir (Çev. Edit.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cross, J. E. (2015). Processes of place attachment: an interactional framework. *Symbolic Interaction*, 38(4), 493-520. doi: 10.1002/symb.198
- DuCros, F. M. (2019). "That's still home": Constructing second-generation place attachment and place identity via time work. *Sociological Quarterly*, 1–19. doi: 10.1080/00380253.2019.1580540
- Göközkut B., Somuncu, M. (2022). Hafıza mekanının varoluşu ve yitirilişi üzerine: Tarihi Pınarbaşı Parkı'nın dünü ve bugünü, *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 9(1):24-40.
- Göregenli, M., Karakuş, P., Kösten, E. Y. Ö., Umuroğlu, I. (2014). Mahalleyle bağlılık düzeyinin kent kimliği ile ilişkisi içinde incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29(73), 73.
- Gürbüz, S., Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Felsefe – Yöntem – Analiz*. (5. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hague, C. (2005). Planning and Place Identity. C. Hague ve P. Jenkins (ed.) *Place Identity, Participation and Planning*. içinde (2-14). London and Newyork: Routledge.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Hidalgo, M. C., Hernández, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 273–281. doi: 10.1006/jevp.2001.0221
- Hummon, D. M. (1992). Community attachment: Local sentiment and sense of place. In (253-278), I. Altman & S. Low (Eds), *Place Attachment*, New York: Plenum.
- Jorgensen, B. S., Stedman, R. C. (2001). Sense of place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 233–248. doi: 10.1006/jevp.2001.0226
- Jorgensen, B. S., Stedman, R. C. (2006). A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: Attachment to, dependence on, and identification with lakeshore properties. *Journal of Environmental Management*, 79(3), 316–327. doi: 10.1016/j.jenvman.2005.08.003
- Kaplanoglu, R. (2003). *Doğal ve Anıtsal Eserleri ile Bursa*. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Kaplanoglu, R. (2020). Bursa hisarı ve fethi. *Bursa'da Yaşam Dergisi*, (Temmuz). 48-53
- Kemper, E., Stringfield, S., Teddlie, C. (2003). Mixed methods sampling strategies in social science research. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), *Handbook of mixed methods in social & behavioral research* (273-296). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Knox, P., Pinch, S. (2010). *Urban social geography: An introduction*. (Sixth Edition). England: Pearson Education Limited.
- Korpela, K. M. (1989). Place-identity as a product of environmental self-regulation. *Journal of Environmental psychology*, 9(3), 241-256. doi: 10.1016/S0272-4944(89)80038-6
- Krupat, E. (1983). A place for place identity. *Identity of Environmental Psychology*, 3, 343–344. doi: 10.1016/S0272-4944(83)80037-1
- Kyle, G., Chick, G. (2007). The social construction of a sense of place. *Leisure Sciences*, (29), 209-225. doi: 10.1080/01490400701257922
- Lalli, M. (1992). Urban-Related identity: Theory, measurement, and empirical findings. *Journal of Environmental Psychology*, 12(4), 285–303. doi: 10.1016/S0272-4944(05)80078-7
- Lawrence, D. L. (1992). Transcendence of place: The role of La Placeta in Valencia's Las Fallas. I. Altman ve S. M Low (ed.) *Place Attachment* içinde (211-230). New York: Plenum Press.
- Lefebvre, H. (2019). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. (5. Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Lewicka, M. (2008). Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past. *Journal of Environmental Psychology*, 28(3), 209–231. doi: 10.1016/j.jenvp.2008.02.001
- Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207–230. doi: 10.1016/j.jenvp.2010.10.001
- Lewicka, M. (2013). Localism and activity as two dimensions of people–place bonding: The role of cultural capital. *Journal of Environmental Psychology*, 36, 43–53. doi: 10.1016/j.jenvp.2013.07.002
- Lin, C. C., Lockwood, M. (2014). Forms and sources of place attachment: Evidence from two protected areas. *Geoforum*, 53, 74–81. doi: 10.1016/j.geoforum.2014.02.008
- McEwen, J. W. (2014). *Sense of place, place attachment, and rootedness in four west Baton Rouge Parish, Louisiana Bars*. Louisiana State University (LSU) Doctoral Dissertations. 1500.
- Manzo, L., Devine-Wright, P. (2013). *Place attachment: Advances in theory, methods and applications*. Routledge.
- Massey, D. (2001). *Space, Place and Gender*. (Third Edition). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mulvaney, K. K., Merill, N. H., Mazzotta, M. J. (2020). Sense of place metrics to better understand community impacts of changes in water quality, (içinde) *Water Quality*, Kevin Summers (Ed.) <https://www.intechopen.com/chapters/71622> adresinden (11.10.2022) alındı. doi: 10.5772/intechopen.91480
- Nanzer, B. (2004). Measuring sense of place: A scale for Michigan. *Administrative Theory & Praxis*, 26(3), 362–382. doi: 10.1080/10841806.2004.11029457
- Ram, Y., Björk, P., Weidenfeld, A. (2016). Authenticity and place attachment of major visitor attractions. *Tourism Management*, 52, 110–122. doi: 10.1016/j.tourman.2015.06.010
- Proshansky, H. M. (1978). The city and self-identity. *Environment and Behavior*, 10(2), 147–169. doi: 10.1177/0013916578102002
- Prohansky, H. M., Fabian, A. K., Kaminoff, R. (1983). Place identity: Physical world socialization of the self. içinde (77–81). *The People, Place and Space Reader* (2014) (Ed: J. J. Gieseking, W. Mangold vd.). New York: Routledge.
- Relph, R. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion Limited.
- Shaukland, G. (1995). Tarihi değeri olan kentlere neden el atmalıyız? *Cogito*, (8), 23–42.
- Stedman, R. C. (2003a) Sense of place and forest science: toward a program of quantitative research. *Forest Science*, 49(6): 1–8. doi: 10.1093/forestsience/49.6.822
- Stedman, R. C. (2003b). Is it really just a social construction?: The contribution of the physical environment to sense of place. *Society and Natural Resources*, 16(8), 671–685. doi: 10.1080/08941920309189
- Stokols, D., Shumaker, S. A. (1981). People in places: A transactional view of settings. In J. H. Harvey (Ed.), *Cognition, social behavior, and the environment* (pp.441–488). Hillsdale NJ: Erlbaum.
- Shumaker, S. A., Taylor, R. B. (1983), Toward a clarification of people-place relationships: A Model of Attachment to Place, in N. R. Feimer and E. S. Geller, *Environmental Psychology: Directions and Perspectives*, New York: Praeger, 219–251.
- Tuan, Y. F. (1974). *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Tuan, Y. F. (1975). Place: An experiential perspective. *Geographical Review*, 65(2), 151–165. doi: 10.2307/213970
- Tuan, Y. F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tuan, Y. F. (1979). Space and place: humanistic perspective (Mekân ve yer: hümanist perspektif). In *Philosophy in geography* (pp. 387–427). Springer, Dordrecht. (Çev. Yılmaz Arı). İçinde 20. *Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi*. Yılmaz Arı (Ed.). 2. Baskı, 2018. (235–250). Çizgi Kitabevi, Konya.
- Uğurlu, A. H., Yalman, S. (2019). Giriş. *Kutsal mekânlar ve kentsel ağlar*, A. H. Uğurlu ve S. Yalman (Edit.). içinde 3–16. İstanbul: Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi (ANAMED).
- Vaske, J. J., Kobrin, K. C. (2001). Place attachment and environmentally responsible behavior. *The Journal of Environmental Education*, 32(4), 16–21. doi: 10.1080/00958960109598658
- Wan, C., Shen, G. Q., Choi, S. (2022). Pathways of place dependence and place identity influencing recycling in the extended theory of planned behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 81. doi: 10.1016/j.jenvp.2022.101795
- Williams, D. R., Roggenbuck, J. W. (1989). Measuring place attachment: some preliminary result. Paper Presented at the

Session on Outdoor Planning and Management NRPA Symposium on Leisure Research. San Antonio, Texas. October 20-22.

Williams, D. R., Patterson, M. E., Roggenbuck, J. W (1992). Beyond the commodity metaphor: Examining emotional and symbolic attachment to place, *Leisure Sciences*, 14: 29-46. doi: 10.1080/01490409209513155

Woosnam, K. M., Aleshinloye, K. D., Ribeiro, M. A., Styliadis, D., Jiang, J., Erul, E. (2018). Social determinants of place attachment at a World Heritage Site. *Tourism management*, 67, 139-146. doi: 10.1016/j.tourman.2018.01.012

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (9. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.